

не вірив, що він столицею монархії, а укр. парламентаристи ще ждали відти вказівок. Петербург про вдержання Києва й не думав, а Ц. Р. в своїх відозвах ще п'ятувала вістки про сепарацію і самостійність. Чесні і правдиві вчені московські й німецькі давно зрезигнували з амбіцій Новгороду і спрямовують досліди в тім напрямі, що й Шелухин, пишуть окремі студії, а пани Іжаченки ще ждуть... директив їх енциклопедій.

Донцов реклямує, що „бореться з колтунством усіх форм“, в практиці ж міщенням статті І. попирає в „Вістнику“ між іншим наукове колтунство. Донцов — „непримиримий націоналіст“ — на ділі ж помагає московським вченим водити українську науку на своїм політичнім гайштуку.

Роман Монцібович.

Університет і світогляд.

Готицькі собори й університети це духові твори середньовіччя. Воно виявило у них могутнім розмахом свої мистецькі бажання і наукову спроможність. Це був так сильний розмах, що його сліди остались аж по нині, у нашій так відмінній від середньовічної дійсности. Ще нині підносяться у горн стрункі вежі готицьких соборів; ще й нині не вийшли, у загальному, університети поза рамці тієї структури, що їм дало середньовіччя. Одні та другі за існували нараз в означеному часі. На це вказує хоч би факт, що ми ще нині не знаємо зовсім певно, як повстав перший готицький собор, як повстав перший, паризький університет. Тільки одне є певне: Ні собори, ні університети не є творами якоїсь одиниці, одиничного генія, але виявами спільної свідомости середньовічного загалу. Поодинокі люди були тільки виконуючими органами спільної, загальної волі. Готицькі собори та середньовічні університети, це соціологічне явище.

Наука поглиблена й усистемізована у світогляд, не може бути ділом якогось відокремленого ума, вона може бути тільки виявом загальної свідомости. Немає світогляду одиниці в іншому зміслі, як хіба тільки в тому, що одиниця бере участь в розбудові та поглибленню загального світогляду, світогляду збірноти. І хоч як це звучить парадоксально, а всетаки: де існують світогляди, там взагалі немає вже світогляду. Світогляд одиниці, як теж епоха, що знала би тільки світогляди, а не один, одинокий світогляд, не були би в силі створити університетів.

Якраз середньовіччя мало такий один одинокий світогляд, світогляд так завершений і глибокий, як це другий раз не подибуємо в ніякій іншій епісі світової історії. Тоді не було світоглядів — бо й не могли бути. Всі, в більшому стилі ріжні, погляди були й осталися поглядами одиниць. Вони не могли усистемізуватися у світогляд, бо спільна свідомість загалу відкидала

їх згори; це були тільки відокремлені погляди. І тому тільки середньовіччя могло створити університети. Університет був тоді тим осередком, де плекалося і розвивалося світогляд. Свою єдність і звершеність завдячував світогляд середньовіччя фактові, що його формувала віра загалом під проводом Вселенської Церкви. Світ обявлення, в науковому схопленні теології і в конкретних виявах релігійно-церковного життя, був тою силою, котра, опановуючи всі ділянки людського духового і культурного життя, лучила їх в одну органічну цілість. Самозрозуміло, що ця гієрархічна організація витиснула на науковій діяльності університетів своє незатерте, світле пятно.

І хоч розрізняємо три групи середньовічних університетів — 1) без основуючого листа, 2) з основуючим, виключно папським листом і 3) з основуючим, спільним папсько-цісарським листом — то всетаки, аж до реформації, останньою і найвищою інстанцією для університетів був кожноточасний Голова Церкви, Христостовий Намісник, Римський Папа. Науки ділилися тоді, беручи дуже загально, на теологічні і філософічні. І коли говорено, що „*philosophia ancilla theologiae*“ (висказ, що його ще й нині багато дослідників зле розуміє), коли підпорядковано інші науки теології, так тільки в тому зміслі, що теології належить в загальній оцінці наукових вартостей перше місце, що всі інші науки тільки ведуть до неї, як побічні шляхи до центрального. Було це дальше самозрозумілим признанням факту, що існує організм вартостей, в якому нижче змагає до вищого, а те останнє до найвищої центральної вартості — отже філософія (у тому найширшому розумінні) до теології.

Впрочім існували університети, які не мали богословських факультетів (Bologna, Salerno), але й вони виказують такий же сам принцип структури. Ще одне треба зазначити. Так, як кожне більше місто вважало своєю „точкою чести“ мати готицький собор, так же само змагалися вони між собою при основуванні університетів. Denifle начислює їх до 1400 р. не менше як 55. Але всі вони, мимо місцевих та індивідуальних ріжниць, спіралися на одній і тій самій підставі — на органічній єдності одного, одиного світогляду.

А якжеж маяється справа університету і світогляду в наших новітніх часах з їхнім нечуванним розвоєм на всіх ділянках науки? Так як вони не мають якогось свого одного стилю, а тільки хаос стилів, так же само не мають вони свого світогляду. Світогляд новітніх часів, це множество світоглядів. Вправді на з о в н і має нинішній університет ту саму структуру, що й середньовічний, одначе його дух змінився радикально, до непізнання. На місці одного світогляду, що органічно лучив всі науки в одну цілість, панує нині безмежне розбиття на множество, щораз більше і більше розгалужуваних, незалежних від себе спеціальностей. І не тільки немає вже нині якогось одного світогляду, але взагалі не можна властиво говорити навіть про світогляди. Бо кожна спеціальна ділянка має свої окремі погляди, що знову криють

в собі хаос одиничних поглядів. Стару приказку — скільки голів, стільки думок — можна, здається, примінити без застережень до нинішньої науки. Внутрішній принцип будови й оформлення університету розбито на окремі кусники, які не тільки що не мають ніякої лучби між собою, а не кажуть навіть її сподіватися. Навіть цих кілька законів природи, що їх вважається гордістю новітнього наукового досліджу, не в силі створити тієї єдності. Їх сила є не тільки гіпотетичною, але що більше, стоїть в обличчі небезпеки нового розбиття на кусні. Новітній науці не достає Архімедової точки зачепу, щоби опанувати цілість. Новітній університет зірвав з внутрішнім, гієрархічним принципом у знанні і пізнанні, не тільки зриваючи, але взагалі відкидаючи релігійні елементи в науці. І цим треба пояснити щораз поновлювані спроби прогнати теологію як ненауку, саме ту науку, що на ній спіралися університет і світогляд у середньовіччю. Що ж дивного, коли в цей спосіб звільнені частини організму, відпадають від нього і розлітаються кожна у свою сторону, по окремих, часто вже зовсім чужих собі шляхах!

Коли поставимо університет і світогляд середньовіччя побіч університетів і світоглядів новітніх часів, так з точки погляду внутрішньої звершенности й єдності, падає багато світла на ті перші, зате багато тіней на ці останні. Одначе хто глибше призадумається над тим, той перенесе велику частину тих тіней, що так падають на університети і світогляди новітніх часів, на часи середньовіччя. В дійсності вже в середньовіччю крилися зародки такого розвою університету і світогляду, який нині маємо перед очима. Було би надто побіжною характеристикою розвою університету, коли хотілося б обмежити тільки до констатування фактів, вичисляючи по порядку гуманізм і реформацію, раціоналізм і освічення, вкінці ідеї французької революції, як сили, котрі запанували над університетом і світоглядом. Треба радше шукати якихсь ще глибших підстав, що на них спірається хаос нинішніх світоглядів. І такими підставами вважаємо: 1) Радикальний розрив між вірою і наукою. Цей розрив послідовно мусів довести до заперечення і побороювання світу віри і релігії, а видвиження на престол людства самої тільки науки. 2) Визначний нахил вважати найвищими науковими нормами висліди природничо-математичних наук. 3) Змагання-спроби признавати тільки одиничне в противенстві до загального, індивідуальне в противенстві до суспільного явища, фактів, подій і норм. 4) Гнозеологічний примат підмету над предметом. Всі ці причини сягають часів середньовіччя, не тільки аж у його переходовій стадії, але навіть часів розквіту схоластики.

(Докінчення буде).